

Galiu dirbti!

Tęstinis projekto „Žmonių, turinčių psichikos ir proto negalią, įdarbinimas“ biuletėnis

Arūnas Germanavičius, Robertas Povilaitis ir Jurga Mataitytė-Diržienė

Kaip rodo Vilniaus universiteto mokslininkų atlikto tyrimo „Žmonių, turinčių psichikos negalią, darbinių įgūdžių pradinis įvertinimas“ rezultatai, šie žmonės darbe yra punctualūs, bendraujantys, imlūs ir atsakingi, o jų atliekamų darbų kokybė – gera. Minėto viešosios įstaigos „Globali iniciatyva psichiatrijoje“ inicijuoto tyrimo metu buvo ne tik įvertinti žmonių, turinčių psichikos negalią, gebėjimai dirbti, bet ir parengtos aktualios rekomendacijos darbdaviams.

Apklauskos rezultatai ir preliminarini rezultatų interpretacija

Dauguma asmenų, turinčių psichikos sveikatos sutrikimų, atskleidė kaip pareigingi darbuotojai: dažniausiai darbe/mokymų centre jie neužsiima asmeniniais reikalais (91,9 proc. visų atsakiusiųjų). Be to, dauguma darbuotojų su psichikos negalia jaučiasi atsakingi už atliekamą darbą (94,6 proc. visų atsakiusiųjų) ir yra punctualūs darbe.

Tyrimo rezultatai atskleidė ir sunkumų, su kuriais susiduria darbuotojai, turintys psichikos negalią:

- Didesnei daliai šių darbuotojų (62,9 proc. visų atsakiusiųjų) norint įveikti naują užduotį prireikia kitų pagalbos. Dauguma jų sugeba tinkamai pasinaudoti šia pagalba.
- Dauguma respondentų (69,7 proc. visų atsakiusiųjų) lengvai įsisavina naują darbą, o trečdaliui tai sekasi sunkiai.
- 57,1 proc. visų atsakiusiųjų, iškilus problemoms darbe, iš karto kreipiasi pagalbos į kitus.
- 42,9 proc. visų atsakiusiųjų teigia, kad dažniausiai bando patys spręsti iškilusias problemas ir kad tai jiems sekasi. Žmonių su psichikos negalia savarankiškumas darbe yra viena sričių, kuriai darbo asistentai turi skirti ypatingą dėmesį, nes šio įgūdžio minėtiems žmonėms neretai stinga. Tai matyti iš apklauskos metu spontaniškai paminėtų darbinių įgūdžių poreikių.

- Absoliuti dauguma žmonių su psichikos negalia nurodė, kad jiems geriausia dirbti mažoje grupėje, ir tik vieno respondento teigimu, jam geriausia dirbti didelėje grupėje.
- Atsakymai į klausimus apie bendravimą parodė, kad 86,1 proc. visų atsakiusiųjų nekyla problemų bendraujant su kolegomis, o 5 respondentams (13,9 proc. visų atsakiusiųjų) nesiseka bendrauti su kolegomis.

Šie rezultatai rodo, kad įsivaizduojamų bendravimo problemų darbe, kuriame drauge su įgaliaisiais dirba ir asmenų, turinčių psichikos negalią, iš tikrųjų nekyla, jeigu pastariesiems teikiama adekvati pagalba (talkinant darbo asistentams).

Trukdo žema tolerancija

Apklauskos rezultatai rodo, kad problema kyla dėl vadinamosios „sveikosios“ visuomenės dalies žemos tolerancijos kartu su įgaliaisiais dirbantiems psichikos ligoniams. Tai trukdo neįgaliesiems sėkmingai integruotis į darbo rinką: 36,1 proc. visų tyrimo respondentų nurodė šį ribojantį veiksnį.

Dažnoje darbo vietoje kartais kyla konfliktinių situacijų. Nesprendžiami konfliktai gali labai apsunkinti darbą, sukurti nemalonią psichologinę atmosferą. Tai, kad beveik pusei respondentų (45 proc.) kyla sunkumų sprendžiant konfliktines situacijas su vadovaujantais darbuotojais, rodo mokymų ir pagalbos konfliktinėse situacijose poreikį.

Apklausa taip pat atskleidė žmonių, turinčių psichikos negalią, asmenines ar su psichikos liga susijusias savybes, kurios jiems gali sukelti darbinės veiklos problemų:

- Dauguma darbuotojų, turinčių psichikos negalią, yra jautrūs kritikai. 89,5 proc. respondentų nurodė, kad jiems yra svarbu, kaip kiti vertina jų atliktą darbą.
- Daugelis respondentų nurodė veiksnius, kurie galėtų turėti įtakos jų darbo veiklai. Pažymėtina, kad dalis veiksnų yra tokie patys, kokius įvardija ir psichikos sveikatos problemų neturintys asmenys, pvz., streso poveikis (baimė, įtampa, nerimas, nusivylimas, miego ir dėmesio sutrikimai).
- Kita vertus, tyrimo metu išryškėjo būtent asmenims, turintiems psichikos negalią, būdingi veiksniai, dėl kurių galėtų sumažėti jų darbingumas, pvz., psichikos sveikatos sutrikimai (nuotaikų kaita, nervingumas). Vienas respondentas nurodė, kad tokiu neigiamu veiksniu galėtų tapti kartais jo girdimi balsai (t. y. klausos haliucinacijos), tačiau pridūrė, kad darbe jie paprastai netrukdo.
- Pavieniams respondentams fizinis nuovargis sukelia psichinės sveikatos sutrikimų.

- Kaip dar vienas neįgaliesiems būdingas neigiamas veiksnys buvo paminėtas mieguistumas, kurį sukelia šalutinis vaistų poveikis. Tačiau tik nedaugeliui respondentų sunkumai dėl kėlimosi ryte tampa problema. Daugelis respondentų nurodė rytines valandas kaip tinkamiausią laiką dirbti.

Pastarieji rezultatai rodo, kad galimas šalutinis vaistų poveikis sumažinamas, kai asmenims su psichikos negalia padedama sukurti aiškią dienos struktūrą. Darbas ir darbo asistento pagalba šiuo atveju irgi yra labai reikšmingi veiksniai.

Tarpininko poreikis

Darbo asistento pareigybė yra svarbi tuo, kad, jai atsiradus, galima pasiūlyti realią pagalbą dirbančiam asmeniui su negalia, nes tiksliai pusė respondentų teigė, jog gali kreiptis pagalbos į savo darbovietės vadovą, ir pusė jų nurodė, kad jiems tai sunku daryti. Tuo tarpu beveik visi respondentai (97,1 proc. visų atsakiusiųjų) vertino savo santykius su vadovais kaip sklandžius. Šie rezultatai rodo, kad, net ir esant geriems santykiams, vis tiek nedrąsu kreiptis pagalbos į darbdavį.

Nors Lietuvoje vyksta ženklūs demografiniai pokyčiai ir sparčiai mažėja nedarbas, neįgalųjų įdarbinimo rodikliai beveik nedidėja. Daugelis asmenų, turinčių psichikos sutrikimų, nors ir yra pripažinti ribotai darbingais, dėl nepakankamai veiksmingos pagalbos negali dirbti. Viešajai įstaigai „Globaliai iniciatyva psichiatrijoje“ įgyvendinant projektą „Žmonių, turinčių proto ir psichikos negalią, įdarbinimas“ efektyvią pagalbą teikia darbo asistentai.

Rita Pivorienė

Naujas Užimtumo rėmimo įstatymas – naujos galimybės ir darbdaviams, ir darbo ieškantiems asmenims

Atsižvelgiant į darbo rinkos kitimo tendencijas kito ir Užimtumo rėmimo įstatymas. Naujas Užimtumo rėmimo įstatymas įsigaliojo nuo 2006 m. rugpjūčio 1 d. Remiantis šiuo įstatymu, darbo birža prisideda prie žmogaus grįžimo į darbo rinką. Taikant Užimtumo rėmimo įstatymą remiami ilgą laiką nedirbę, praradę motyvaciją ar dėl kitų priežasčių neturintys darbo asmenys. Tad maloniai kviečiame dalyvauti ir prisidėti prie naujų programų įgyvendinimo ir ieškančius darbo asmenis, ir darbdavius.

Mažėjant nedarbui atsirado naujų problemų darbo rinkoje – darbdaviams vis sudėtingiau apsirūpinti tinkamais darbuotojais, trūksta reikiamos kvalifikacijos darbuotojų atskiruose šalies ūkio sektoriuose. Nors bedarbių skaičius mažėja, sunkiai pavyksta įsitvirtinti darbo rinkoje ilgalaikiams bedarbiams, neįgaliesiems ir vyresnio amžiaus žmonėms.

Naujas Užimtumo rėmimo įstatymas sudarė palankias sąlygas ieškantiems darbo asmenims prisitaikyti prie nuolat kintančių dar-

Rekomendacijos darbdaviams

Asmenų, turinčių psichikos negalią, gebėjimai prisitaikyti prie darbo sąlygų yra geri, tačiau joms keičiantis 43 proc. respondentų kyla prisitaikymo sunkumų. Todėl siūlytume suteikti šiems žmonėms darbą nedidelėje grupėje, tarp kurios narių būtų labai aiškus atsakomybių pasidalijimas ir kurioje, esant reikalui, jie galėtų gauti realią pagalbą.

Žmonės su psichikos negalia darbe yra punktualūs, bendraujantys, imlūs ir atsakingi, o jų atliekamų darbų kokybė – gera. Todėl labiausiai jiems reikėtų pagalbos didinant savarankiškumą, gerinant darbo organizavimą, parenkant tinkamą dienos ritmą ir užimtumą. Be to, daugeliui asmenų su psichikos negalia reikia konkrečios pagalbos atstatant darbo įgūdžius. Tokią pagalbą jiems gali suteikti darbo asistentai.

Psichikos neįgalųjų darbinį įgūdžių vertinimas buvo atliekamas stebint kliento elgesį ne trumpiau kaip vieną savaitę. Pati anketa buvo pildoma pokalbio metu kartu su klientu. Anketos vertinimas buvo atliekamas remiantis darbo asistento pastebėjimais kliento darbinės veiklos gebėjimais.

Visą tyrimo medžiagą galite rasti tinklapyje http://www.gip-vilnius.lt/naujienos/Psichikos_neigaliuju_apklausa_rezultatai.pdf

Tyrimą atliko Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto Psichiatrijos klinikos mokslininkai: *Arūnas Germanavičius* ir *Robertas Povilaitis*, Viešosios įstaigos „Vilniaus psichosocialinės reabilitacijos centras“ darbuotoja *Natalija Markovskaja*, Vilniaus universiteto Sociologijos katedros jaunesnieji moksliniai darbuotojai: *Jurga Mataitytė-Diržienė* ir *Eugenijus Dudajevas*.

bo rinkos poreikių ir įsidarbinti. Skiriant subsidijas darbdaviams remiamas sunkiai integruojamų į darbo rinką asmenų įdarbinimas. Šio įstatymo programos ir priemonės turėtų sudominti bei pritraukti į darbo rinką daugiau nedirbančių asmenų ir paskatinti juos naudotis darbo biržų teikiamomis paslaugomis.

Užimtumo rėmimo priemonės:

- parama darbo vietoms steigti;
- įdarbinimas subsidijuojant;
- darbo rotacija;
- darbo įgūdžių ir savarankiško užimtumo rėmimas.

Darbo vietų steigimo subsidijavimas

Darbo vietų steigimo subsidijavimas yra taikomas šioms darbo rinkoje papildomai remiamų bedarbių grupėms:

- neįgaliesiems, kuriems nustatytas 20–40 proc. darbingumo lygis;
- neįgaliesiems, kuriems nustatytas 45–55 proc. darbingumo lygis;
- baigusiesiems profesinės reabilitacijos programas.

Įsteigtų darbo vietų finansavimas

Darbdaviai privalo apmokėti ne mažiau kaip 35 proc. darbo vietoms įsteigti (pritaikyti) reikalingų išlaidų. Subsidijos dydis vienai darbo vietai įsteigti ar pritaikyti negali viršyti paskutinio šalies ūkio vidutinio mėnesinio darbo užmokesčio 22 dydžių.

► Įdarbinimas subsidijuojant

Įvertinus neįgalių asmenų poreikius, siekiant aktyviau juos integruoti į darbo rinką, padidinta parama darbdaviams, steigiantiems ar pritaikantiems darbo vietas neįgaliesiems. Subsidijos dydis vienai darbo vietai įsteigti ar pritaikyti siekia iki 22 vidutinio mėnesinio darbo užmokesčio dydžių. Įdarbinimo subsidijuojant priemonės sudaro sąlygas išlikti darbo rinkoje neįgaliesiems, ilgalaikiams bedarbiams ir kitiems sunkiai integruojamiems į darbo rinką asmenims.

Įdarbinti pagal šią priemonę neįgalieji, kuriems nustatytas 20–40 proc. darbingumo lygis (iki 2005 m. liepos 1 d. 1–2 invalidumo grupės) arba vidutinis neįgalumo lygis, gali būti nuolat remiami, darbdaviui kiekvieną mėnesį už kiekvieną dirbantį asmenį per visą jo darbo laikotarpį mokant nustatyto dydžio subsidiją. Jeigu bus sudaroma neterminuota įdarbinimo sutartis su įstatyme numatytais kitomis grupėmis, jie galės būti remiami iki 12 mėnesių, darbdaviams mokant nustatytą subsidijos dydį.

Darbo įgūdžių rėmimas

Asmenims, siekiantiems pirmą kartą pradėti darbo veiklą pagal įgytą profesiją ar specialybę, numatyta darbo įgūdžių rėmimo priemonė. Asmenys, dalyvaudami šioje programoje iki 6 mėnesių, turės galimybę įsigyti trūkstamų darbo įgūdžių tiesiog darbo vietoje. Darbdaviams, organizuojantiems šių asmenų darbo įgūdžių įtvirtinimą, mokama iki 1 minimalios mėnesinės algos (toliau – MMA) dydžio subsidija bei kompensuojama 20 proc. darbo įgūdžių įgijimo tiesiogiai darbo vietoje organizavimo išlaidų.

Vita Rulinskienė ir Kristina Maciūtė-Stukanė

Asmenų, turinčių psichikos negalią, galimybės dirbti

Darbas – viena svarbiausių sąlygų, leidžiančių žmonėms su psichikos negalia sugrįžti į visavertį gyvenimą. Praėjusio amžiaus 7-ajame dešimtmetyje, atsiradus naujos kartos vaistams, žmonėms, turintiems psichikos sutrikimų, atsivėrė galimybės gerokai mažiau laiko praleisti ligoninėje ir gauti paslaugas bendruomenėje, šalia savo namų. Šiandien (bent jau Vilniuje) šie žmonės gal tikėtis skubios pagalbos krizės metu, be to, gauti tokią naują paslaugą kaip atvejo vadyba. Šiuo metu žmonėms, turintiems psichikos sutrikimų, yra prieinamos šios priemonės:

- įvairių specialistų (psichiatro, psichologo, socialinio darbuotojo, slaugytojo) konsultacijos;
- kasdienio gyvenimo įgūdžių lavinimo programos;
- savitarpio pagalba;
- psichoedukacija.

Visos minėtos priemonės prisideda prie hospitalizacijos (gydomosi psichiatrijos stacionare) atvejų mažėjimo. Svarbu pastebėti, kad asmenys, tvarkingai vartojantys paskirtų vaistų ir gaunantys

Darbo rotacija

Nedirbantiems asmenims sudaromos galimybės laikinai įsidarbinti įmonėse vietoje atostogaujančių ar dėl kitų priežasčių negalinčių dirbti darbuotojų, o darbdaviui už laikinai įdarbintą asmenį darbo birža kas mėnesį moka 0,5 Vyriausybės patvirtintos MMA dydžio kompensaciją.

Savarankiško užimtumo rėmimo priemonė

Neįgalieji, kuriems nustatytas 20–40 proc. darbingumo lygis arba vidutinis neįgalumo lygis, pradėdantys savo verslą, gali gauti paramą iki 22 vidutinių šalies darbo užmokesčio dydžių savo darbo vietai steigti.

Daugiau informacijos ieškokite tinklapyje http://www.ldb.lt/LDB_Site/index.htm

Akcijos „Kvaila bijoti atsikusio varžtelio“ akimirka

nuolatinį palaikymą, gali savarankiškai funkcionuoti visuomenėje: mokytis ir įgyti specialybę, grįžti į ankstesnį darbą ar įsigyti naują profesiją, planuoti savo kasdienį gyvenimą, turiningai leisti laisvalaikį.

Nepaisant naujų paslaugų asmenys, turintys psichikos negalią, vis dėlto susiduria su įvairiais į(si)darbinimo ir darbo vietos išsaugojimo sunkumais. Galima išskirti keletą pagrindinių išorinių kliūčių, trukdančių jiems įsidarbinti:

- į pilną nukreipta personalo politika (darbdaviai reikalauja iš darbuotojo gerų bendravimo įgūdžių, lankstumo, iniciatyvumo);
- nepritaikytos darbo sąlygos (žmonėms su psichikos negalia reikalinga saugi darbo aplinka, aiškus vadovavimo stilius, trumpesnis darbo laikas);
- stereotipai ir neigiamas visuomenės nusistatymas.

Išvardytos kliūtys įtraukia asmenis, turinčius psichikos sutrikimų, į užburtą ratą. Negalėdami įsidarbinti, jie pradeda neigiamai vertinti savo ligą. Todėl jiems tampa sunkiau išsaugoti stabilią sveikatos būklę, įsidarbinti ir išsaugoti darbo vietą.

Svarbu pabrėžti, kad, nepriklausomai nuo diagnozės, žmonės su negalia, kaip ir jos neturintieji, gali dirbti. Žmonėms, turintiems psichikos sveikatos sutrikimų, parinkti darbai turi atitikti jų turimus įgūdžius, kompetenciją ir asmenines savybes. Sergantysis psichikos liga, kaip ir bet kuris kitas žmogus, atsižvelgdamas į savo turimą kvalifikaciją, patirtį ir realias galimybes, gali individualiai rinktis tinkamas darbo sąlygas: darbo pobūdį, laiką, trukmę, vietą, aplinką ir pan.

► Be to, jis gali pageidauti:

- labai aiškių ir konkrečių užduočių;
- aiškios darbo dienos struktūros;
- konkretaus padedančio asmens, į kurį galėtų kreiptis iškilus klausimams;
- pastovios darbinės aplinkos;
- darbo, reikalaujančio nedidelės atsakomybės (siekiant išvengti streso).

Deja, šiomis visiems suprantamomis teisėmis dėl anksčiau minėtų priežasčių neįgalieji retai kada pasinaudoja. Kad asmenų, turinčių psichikos sveikatos sutrikimų, grįžimas į darbo rinką būtų lengvesnis ir prieinamesnis, turėtų užtikrinti specialistai, vadinami darbo asistentais. Įgyvendinant projektą „Žmonių, turinčių proto ir psichikos negalią, įdarbinimas“ pirmieji darbo asistentai jau pradėjo eiti savo pareigas. Šie darbuotojai padeda sergančiajam psichikos liga pasirengti darbui, įsidarbinti ir teikia paramą darbo vietoje. Darbo asistentas teikia šią pagalbą:

- lavina socialinius kliento įgūdžius;
- profesiskai orientuoja;
- padeda ieškoti darbo ir jam pasirengti;
- padeda išsaugoti darbo vietą;
- palaiko krizių metu.

Kristina Ramelienė

Tavo supratingumas ir pasitikėjimas daro stebuklus

Skundžiamasi, kad žiniasklaida neigiamai, neetiškai, sutirštindama spalvas vaizduoja asmenis, turinčius psichikos sutrikimų. Vienas nužudė, kitas smurtavo ar kaip kitaip neigiamai pasielgė – šaukia antraštės.

Tačiau siūlau visų pirma pažvelgti į Save, į tą, kuris neišvengiamai yra šalia turinčiojo psichikos sveikatos problemų. Į tą, nuo kurio nuostatų labai daug priklauso. Tai gali būti Tu: artimasis, draugas, kolega, gydytojas, slaugė... Tavo tolerancija, žinios ir supratimas tiesiogiai veikia neįgaliojo galimybes bei gebėjimus.

Taip sakydama remiuosi savo patirtimi. Taip, aš irgi turiu psichikos negalią. Ji lydi mane jau 13 metų. Todėl noriu pabrėžti: vartojant tinkamai parinktų vaistų, įsitraukiant į reabilitacijos programas, įmanoma sėkmingai dirbti. Darbas ne tik suteikia papildomų pajamų, bet ir padeda pasijusti reikalingu ir visaverčiu žmogumi.

1998–2003 metais geriausia mano draugė buvo... lova. Psichikos ligos nelinkėčiau net didžiausiam savo priešui. Galbūt sveikiems tai pasirodys keista, tačiau tuo pačiu metu aš nesigailiu, kad sergu. Ši liga daug ko išmokė, daug ką padėjo suprasti. Be to, aš jaučiuosi reikalinga.

Tačiau buvo visko. Dar ligos pradžioje vakarais būdavau tokia išsekusi, kad su nekantrumu laukdavau ryto tikėdama, jog tada jau būsiu pailsėjusi ir pradėsiu naują gyvenimą.

Psichikos neįgaliajam sutinkant darbo asistentas bendradarbiauja su darbdaviu, ieškodamas galimų problemų sprendimo būdų:

- teikia pagalbą susitvarkant su darbo užduotimis;
- teikia informaciją apie ligą (santykių su bendradarbiais ir darbdaviu aspektais);
- derasi su darbdaviais dėl darbo vietos pritaikymo (pvz., pertraukų laiko ir dažnumo).

Užsienio šalių patirtis parodė, kad darbo asistentams nėra būtina daug laiko praleisti šalia neįgalaus darbuotojo – dažnai susitikimai vyksta ne darbo vietoje, todėl tai nereikalauja papildomų sąnaudų darbo vietai parengti ir išlaikyti.

Per pastarąjį dešimtmetį Vakarų Europoje ir Šiaurės Amerikoje atlikti tyrimai rodo, kad, padedant darbo asistentams, asmenys su psichikos negalia gauna didesnę atlyginimą už darbą (Revell, Wehman, Kregel, West, 1994), dažniau išlaiko reguliarias darbo valandas (Rehabilitation Services Administration, 1993), gauna atlyginimo priedus iš savo darbdavio (West, Kregel, Banks, 1990) ir turi realią galimybę išmėginti įvairių darbų (Rehabilitation Services Administration, 1993). Asmenys, turintys psichikos negalią ir bendradarbiaujantys su darbo asistentu, dažnai jaučia didesnę pasitenkinimą savo darbine aplinka (Chadsey–Rusch, Gonzales, Tines, 1988; Parent Wehman, 1994).

Draugės raginimas apsilankyti Vilniaus psichosocialinės reabilitacijos centre tapo lemtingu. Neilgai dvejojusi ėmiau lankyti įvairius šio centro užsiėmimus. Čia susipažinau su naujais žmonėmis, praplėtė mano akiratis, pradėjau dirbti savanore. Vėliau, nuslėpusi savo negalią (sergančiųjų tokia liga rengėjai aiškiai nurodė nepriimantys), įsitraukiau į savanorių kursus.

Šiuo metu ir aš, ir mano pažįstami (irgi nuslėpę savo negalią) puikiai dirba su įvairiais negalios turinčiais žmonėmis, prižiūri senovo amžiaus žmones.

Kartą dirbdama darbo asistente, padėdama įsidarbinti asmeniui su psichikos negalia, buvau priblokšta vienos medicinos slaugytojos požiūriu. Anot jos, psichikos negalią turintis asmuo gali... apkrėsti kitus. Bėlika tik stebėtis ir abejoti tokio medicinos darbuotojo kompetencija... Pagalvojau, jeigu darbuotojai taip kalba, tai ko galima tikėtis iš visuomenės? Ar kaip tai veikia asmenį, turintį psichikos sveikatos sutrikimų? Ar lengva būtų išgirdus tokius žodžius pritapti, dirbti ir tapti visaverčiu visuomenės nariu? Man atrodo, kad net sveikasis, sužinojęs apie tokias išankstines nuostatas, ilgainiui nuleistų rankas...

Suprantu, kad sveikiems – gydytojams, specialistams, šeimos nariams ir draugams – nėra lengva bendrauti su asmenimis, turinčiais psichikos negalią. Bet mes norime keistis ir galime tapti visaverčiais bei naudingais visuomenės nariais.

Mielieji, jeigu jūsų artimas asmuo turi psichikos negalią, jokiū būdu nelaikykite jo tarp keturių sienų. Padėkite jam pakilti ir po truputį tapti savarankišku. Paskatinkite lankyti psichosocialinės reabilitacijos centrą, o vėliau ir pasinaudoti dar nauju Lietuvoje specialisto – darbo asistento – paslaugomis.

Lašas po lašo ir akmenį pratašo.

Temidė – teisinga, bet akla?

„Noriu dirbti, bet negaliu“, – sako Igoris, gyvenantis sostinėje ir kas rytą skubantis į socialinių paslaugų centrą „Vilties akimirka“. Čia jis padeda savo likimo draugams. Igoris daugumai centro lankytojų atstoja „rankas“ ir „kojas“, „akis“ ir „ausis“. Turėdamas vidutinio laipsnio proto negalią, Igoris gali savarankiškai pasirinkti savimi ir padėti kitiems atlikti įvairias užduotis bei darbelius.

Tačiau, deja, jis negali, kaip Virgutė, visavertiškai pasidžiaugti savo darbo vaisiais... Šiandien čia jis dirba kaip savanoris, neatlygintinai. „Man labai patinka padėti kitiems, patinka, kai mane pagiria, kai esu reikalingas ir laukiamas. Namuose būti nuobodu, galima išprotėti...“, – pasakoja Igoris. Pasak centro atstovės Gitanos Kuzmaitės, Igoris gali būti naudingas ne tik centrui kaip savanoris, bet ir kaip visavertis darbuotojas. Tačiau tai šiandien jam nepasiekiamas, nes Igoris „pripažintas“ neveiksniu. O atsitiko tai tuomet, kai Igorio močiutė siekė tapti anūko globėja.

Igorio močiutė, siekdama gauti globą, ieškojo įvairiausių kelių: konsultavosi su teisininkais, kurie, deja, ir tapo visų problemų priežastimi. Viena sostinės teisėja pasiūlė močiutei pripažinti Igorį

neveiksniu. Tai, anot teisėjos, atvertų kelią į oficialią anūko globą. Senyvo amžiaus moteris net neįtarė, kad jos sutikimas ir sprendimas dėl Igorio pripažinimo neveiksniu užvers anūku bet kokias galimybes dirbti, užsidirbti, o svarbiausia – lavinti socialinius įgūdžius, džiaugtis bendravimu su kitais...

Igoris ne tik paslaugus, dėmesingas pagalbininkas kasdieniauose darbuose. Jis sugebėjo įgyti batsiuviu bei siuvėjo specialybes ir šiuo metu atlieka praktiką mokymo įstaigoje. Tačiau liūdniausia, kad Igoris, kaip gana kvalifikuotas darbuotojas, galintis būti labai vertingas ir naudingas visuomenės narys, šiandien yra priverstas tenkintis savanorišku darbu centre. Igoris negali būti oficialiai priimtas į darbą, neturi teisės į atlyginimą, socialines garantijas...

Šiandien svarstoma, diskutuojama, kas kaltas dėl tokio Igorio likimo? Senyvo amžiaus močiutė? Mama? Ar teisininkė, kuri nepamąstė tokio sprendimo pasekmių ateityje: nežinojo, nenumatė ar nuėjo lengviausiu ir paprasčiausiu keliu tuo metu, tą dieną, tą valandą, tą minutę?..

Ingrida Šulcienė

Akcijos „Kvaila bijoti atsisukusio varžtelio“ akimirkos

Į darbą kaip į šventę

Jau keletą metų į „Vilties“ bendriją kiekvieną rytą skuba jauna tamsiaakė žvitri mergina vardu Virginija. Visi čia dirbantys vadina ją Virgute. Miela, paslaugi, besišypsanti mergina čia nepamainoma pagalbininkė visiems – ir bendrijos vadovei, ir administratoriui, ir kitiems kolegoms. Ji, pasak darbuotojų, „Vilties“ bendrijos „vizinė kortelė“, nes jos veidą pirmiausia pamato lankytojai ir svečiai.

Nuo vaikystės turėdama proto negalią Virgutė, kaip ir dauguma tokio likimo jaunuolių, lankė specializuotas mokslo, ugdymo įstaigas, šeimos paramos centrą. Juose mokėsi bendravimo įgūdžių, gavo savarankiško gyvenimo pamokų. Viename tokių šeimos paramos centrų ji ir atsiskleidė. Pasak „Vilties akimirkos“ darbuotojos, socialinių programų koordinatorės Gitanos Kuzmaitės, į akis krito ypatingas Virgutės atsakingumas, punktualumas, paslaugumas ir dėmesys kitiems. „Šios stipriosios jos būdo savybės ir noras bendrauti su žmonėmis bei prisidėti prie organizacijos veiklos ir paskatino mus pasiūlyti ją „Vilties“ bendrijai, kuri ieškojo biuro administratoriaus asistentės“, – Virgutės karjeros vingius prisimena Gitana Kuzmaitė.

Tačiau įgyvendinti gerus ketinimus sutrukdė iškilusi kliūtis... Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnybos prie Socialinės ir darbo apsaugos ministerijos komisija, suteikusi Virgutei invalidumo grupę, „suteikė“ jai ir nedarbingumą. Pastarasis įrašas ir būtų Virgutei visam laikui užvėręs duris į kokybiškai kitokį gyvenimą, į teisę įgyvendinti vieną pagrindinių žmogaus teisių – teisę į darbą. Tačiau Virgutė neliko viena su šia problema. Ją spręsti ėmėsi „Vilties“ bendrija, įtraukusi ir merginos tėvus, kurie labai daug prisie-

dėjo prie galutinio rezultato – šiandien Virgutė puiki darbuotoja, pagal savo galimybes realizuojanti savo gebėjimus tarp sveikųjų...

„Nedarbingumo panaikinimo procesas nebuvo lengvas. Tačiau bendros pastangos padėjo pasiekti tikslą, ir šiandien Virgutė oficialiai dirba „Vilties“ bendrijoje, gauna atlyginimą, turi visas socialines garantijas. Ji savarankiškai atvyksta į darbą ir sugrįžta į namus, puikiai susitvarko su savo pareigomis, kurdama jaukią darbinę aplinką“, – teigia centro „Vilties akimirka“ atstovė.

Pati Virgutė, pasakodama apie savo darbą „Vilties“ bendrijoje, džiaugiasi kolektyvu ir jai rodomu pasitikėjimu bei supratimu. „Ruošiu kavą, arbatą. Labai mėgstu ruošti plikytą arbatą Danai („Vilties“ bendrijos vadovei). Esu atsakinga už švaros ir tvarkos palaikymą“, – teigia Virgutė. Ji giria savo tiesioginį „bosą“ Raimondą, kuris, pasak jos, ypač jai dėmesingas, parūpina reikalingų priemonių, atsižvelgia į jos pasiūlymus bei poreikius. „Man asmeniškai labai svarbu, kad galiu dalyvauti mūsų kolektyvo pasitarimuose, kuriuose kalbamės ir tariamės dėl darbų. Dalyvaudama juose galiau pasakyti savo nuomonę: kas gerai, kas blogai“, – sako Virgutė.

Šiandien Virgutė visavertė „Vilties“ bendrijos darbuotoja. Ji džiaugiasi, kad nėra uždaryta tarp keturių sienų, kaip, deja, vis dar dauguma jos likimo brolių ir seserų. Į darbą Virgutė eina kaip į šventę, o tai skatina ją pasipuosti, pasitempti, pasijusti svarbia bendruomenės nare. Bendruomenės, kurioje ji dirba, bendrauja, įsitiesina...

Ingrida Šulcienė

Kristina Vrubliauskaitė ir Sigita Survilaitė

Neįgalų šeimos narį turintys tėvai atsisako visaverčio gyvenimo?

Viena projekto „Žmonių, turinčių proto ir psichikos negalią, įdarbinimas“ veiklų yra tėvų konsultavimas ir pagalba grįžtant į darbo rinką. Šios veiklos poreikis projekte atsirado pastebėjus, kad tėvams, dažniausiai mamoms, auginančioms ir prižiūrinčioms vaikus su proto negalia, sunku grįžti į darbo rinką. Siekdami didinti tėvų pasitikėjimą savimi, padėti jiems sėkmingai integruotis į darbo rinką specialistai juos konsultuoja į(si)darbinimo klausimais ir organizuoja savivalbos grupių veiklą.

Trūksta apsaugos mechanizmų, užtikrinančių teisę į darbą

Nesėkmingo įsitraukimo į darbo rinką priežastys būna ir vidinės, ir išorinės. Pasak mamų, sužinoję, kad šeimoje augs vaikas su negalia, darbdaviai neretai suklūsta ir atšliaja. Kas verčia juos taip elgtis, pirmiausia reiktų paklausti jų pačių, bet galima numanyti keletą gana objektyvių priežasčių. Viena jų – ribotos galimybės dirbti įprastą darbo dieną (nuo 8 iki 17 val.). Lietuvos įstatymuose kol kas dar trūksta apsaugos mechanizmų, kurie užtikrintų tokių tėvų teisę į darbą pagal turimas galimybes.

Prarandama kvalifikacija ir pasigendama paslaugų

Kita nedarbo priežastis yra kvalifikacijos praradimas. Tai ypatin-gai liečia tėvus, kurie augino vaiką su proto negalia ir nedirbo ilgą laiką. Poreikis nuolat būti šalia vaiko atsiranda trūkstam paslaugų vaikams ir suaugusiesiems, turintiems proto negalią. Patiems tėvams nuolat būnant šalia vaiko, ilgesnį laiką nedirbant, atsiranda žinių spragų, pritrūksta informacijos apie laisvas darbo vietas ir pan. Visa tai mažina tėvų, auginančių vaikus su proto negalia, motyvaciją ieškoti išeičių.

Nerimas, neigiamas darbdavio požiūris ir pasitikėjimo savimi stoka

Kalbant apie vidines tėvų, auginančių vaikus su proto negalia, nedarbo priežastis, galima jų atrasti ne vieną. Pvz.: baimė ir nerimas

dėl neįgalaus vaiko (kas juo pasirūpins?), dėl darbdavio požiūrio į neįgalų vaiką turinčią darbuotoją (juk ji negalės dirbti visu etatu). Be to, neretai koją pakiša pasitikėjimo savimi stoka. O pasitikėjimas savimi yra labai svarbus veiksnys ieškant darbo. Pasitikintys savimi žmonės vertinami geriau, be to, jie sugeba palikti geresnį įspūdį darbdaviams. Nepasitikėjimas savimi neretai užkerta kelią kūrybiškam įsidarbinimo sprendimų ieškojimui. Be to, jeigu tėvai prižiūri asmenį su negalia ilgą laiką, susiformuoja tam tikra dienos struktūra, ir kartais iš jos ištrūkti būna sunku, bijoma permainų, nerimaujama dėl galinčios sugriūti gyvenimo sanklodos.

Nori pagalbos, bet pokyčiams nesiryžta

Neretai motyvaciją ieškoti darbo stabdo išmoktas „bejėgiškumas“ arba nusivylimas darbo paieškomis. Jeigu ieškant darbo keletą kartų nepasisekė, apninka mintys, kad taip niekada ir nepavyks sėkmingai įsidarbinti. Kartais tėvai, auginantys vaikus su intelekto sutrikimais, prasitaria norintys, kad jiems kas nors padėtų surasti darbą, tačiau pasiūlius šią galimybę (kursus, pokalbį su darbdaviu), kažkodėl ja nepasinaudoja. Tačiau yra ir tokių tėvų, kurie nedirba ir nieiškio darbo todėl, kad neturi poreikio: vienas sutuoktinis dirba, ir šeimai pajamų užtenka.

Kliūtis įveikti padeda savivalbos grupės ir mokymai

Atsižvelgiant į visas minėtas tėvų, auginančių vaiką su negalia, nedarbo priežastis, stengiamasi jiems padėti įveikti ir psichologinius, ir žinių stokos barjerus. Apie tai kalbama savivalbos grupėse, tėvams teikiamos konsultacijos, rengiami mokymai į(-si)darbinimo klausimais. Savivalbos grupių tikslas – susigrąžinti ar įgyti pasitikėjimo savimi, pradėti konstruktyviai mąstyti, pažinti save, įgyti gebėjimų kitose veiklos srityse ir juos ugdyti.

Gebėjimas ką nors daryti, veikla, kurią išmanome, naujų dalykų mokymasis stiprina motyvaciją ir skatina vėl pradėti dirbti. Mokymų metu siekiama paliesti praktinius įsidarbinimo proceso aspektus: dokumentų pildymą, pasirengimą pokalbiui dėl darbo, karjeros planavimą, kvalifikacijos kėlimo galimybes, darbo teisę ir pan. Visomis minėtomis priemonėmis stengiamasi padėti tėvams sėkmingai susirasti darbą ir įsidarbinti.

Kaip teigia viena dirbanti mama, įsidarbinimo galimybės labai priklauso ir nuo pačios mamos ar tėvo noro bei pastangų. Nuo to, kiek patys tėvai yra pasirengę kovoti už savo visavertį gyvenimą. Projekto metu kelios mamos jau įsidarbino savo iniciatyva. Tačiau bendraujant su įsidarbinusiomis mamomis neretai jaučiama, kad dėl tolesnės darbinės karjeros sėkmės jos dar nesijaučia užtikrintos...

Kalbos redaktorė Jūratė Žeimantienė
Maketuotojas Simonas Savickas

